

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із
дитячим церебральним паралічем

Виконала студентка другого
(магістерського) рівня освіти
групи СОМ(д)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Полякова Анна Олегівна

Керівник: Казаннікова О. В.

Рецензент: Велитченко Л. К.

Нормоконтроль _____ Максим СОЛОХА

Запоріжжя

2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 120 с., 12 табл., 80 джерела.

Об'єкт дослідження – предметно-практична діяльність дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

Предмет дослідження – формування соціально-побутових навичок дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

Мета дослідження – розроблення науково обґрунтованої та експериментально апробованої педагогічної технології формування СПН у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

Методи дослідження: *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної літератури для розкриття сутності формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП, порівняння та систематизація дослідного матеріалу для визначення компонентів у структурі формування СПН; дедуктивний (аксіоматичний і гіпотетико-дедуктивний) – для системного опису досліджуваного явища; індуктивний – для встановлення закономірностей, систематизації на основі результатів емпіричного дослідження; моделювання – для побудови моделей конструкта «соціальнопобутові навички дошкільників із ДЦП» і педагогічної технології формування СПН у старших дошкільників із ДЦП; *емпіричні*: експеримент (констатувальний та формувальний) із використанням бесіди, аналізу продуктів діяльності, аналізу медико-психологопедагогічної документації, психодіагностичних методик: тест атитюдів дітей Д. Кагана і Д. Лемкіна для вивчення особливостей мотиваційно-ціннісного компонента СПН; «Індивідуальні трудові доручення» Г. Урунтаєвої; «Оціни вчинок» А. Бомаріс для з'ясування специфіки соціокультурного компонента СПН; *математично-статистичні*: якісний і кількісний аналіз емпіричних показників із використанням методів математичної статистики.

ФОРМУВАННЯ, СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ НАВИЧКИ, ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ДИТЯЧИЙ ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. В Україні на сьогодні нараховується близько двадцяти тисяч дітей із церебральним паралічем. З кожним роком їх кількість зростає. Проблема ДЦП має велике соціальне й загальнолюдське значення, оскільки йдеться про дітей, які набувають перманентного статусу особи з інвалідністю.

Впровадження в Україні особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти та технологій комплексної реабілітації в практику роботи реабілітаційних центрів, які відвідують діти з ДЦП, актуалізує нове бачення шляхів їх соціалізації, позаяк саме в дошкільному віці закладаються основи для набуття самостійності, яка, насамперед, формується через оволодіння соціально-побутовими навичками (СПН). Розв'язання проблеми опанування СПН зумовлене запитом практиків реабілітаційних центрів України, а також потребою створення з цією метою розвивального та індивідуалізованого середовища для успішної організації навчально-виховного процесу.

У цьому контексті особливого значення набуває наукове обґрунтування та розроблення технологій, які максимально націлені на своєчасний, поступальний, корекційно-спрямований педагогічний вплив із формування СПН, що стане в майбутньому запорукою для набуття ними особистісної автономії. Теоретичний аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень із проблеми вивчення дітей із ДЦП засвідчують їхню спрямованість на формування повносправної особистості, яка здатна до саморуху й саморозвитку (Ю. Белякова, А. Ванчова, В. Васильєва, О. Глоба, Е. Данілавичюте, А. Заплатинська, Н. Климон, В. Кобильченко, Л. Коваль, Н. Кукса, М. Мога, Л. Мороз, О. Наумов, І. Омельченко, О. Романенко, Т. Скрипник, А. Смолянinov, О. Тітова, О. Чеботарьова, Л. Ханзерук, С. Холодов, М. Єфименко, А. Шевцов та ін.).

Високу ефективність ранньої соціальної реабілітації дітей із ДЦП

доводять як українські (О. Азарська, І. Азарський, В. Козявкін, В. Мартинюк та ін.), так і зарубіжні дослідники (С. Аттермієр, Н. Джонсон-Мартін).

У теорії і практиці освітньо-виховної діяльності дошкільних навчальних закладів формування СПН у дітей із типовим розвитком розглядається як самообслуговування, або як предметно-практична діяльність (Г. Беленька, Р. Буре, Є. Герасимова, Г. Годіна, Л. Захаревич, Т. Маркова, В. Нечаєва, Д. Сергєєва та ін.). Зарубіжні дослідники розглядають формування СПН не лише як набуття побутової компетенції, а і як розвиток навичок соціальної комунікації та соціальної взаємодії (С. Аттермієр, Н. Джонсон-Мартін, К. Дженс, М. Пітерсі, Р. Трелоар, Б.Дж. Хаккер та ін.).

Проблему формування СПН було досліджено науковцями в контексті дошкільної олігофренопедагогіки (О. Гаврилушкіна, Г. Мерсіянова, О. Моржина, Н. Соколова, Л. Тищенко, О. Чеботарьова, Г. Шинкаренко та ін.), в інших галузях спеціальної педагогіки та психології (В. Андрієнко, Г. Андросова, М. Веденіна, Ю. Галецька, А. Гусейнова, О. Дашевська, Л. Дробот, Н. Климон, С. Конопляста, А. Лапін, О. Легкий, О. Мамічева, О. Наумов, Г. Савіцька, Г. Сасид, В. Старцева, С. Федоренко, О. Хохліна, Н. Шульженко, Н. Ярмола та ін.), що слугує прецедентом позитивного й перспективного досвіду залучення дітей з особливими потребами до предметно-практичної діяльності як важливого етапу на шляху до подальшої соціалізації.

Водночас на сьогодні спостерігається недосконалість теоретичного обґрунтування і методичного забезпечення процесу становлення СПН у дошкільників із ДЦП: відсутні відомості про особливості їх розвитку, критерії, параметри та показники діагностики, що унеможливорює створення цілісної технології їх формування в умовах гострого моторного дефіциту.

Відтак, актуальність означеної проблеми, недостатня розробленість її теоретичних і прикладних аспектів обумовили вибір теми дослідження: «Формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем».

Об'єкт дослідження: предметно-практична діяльність дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

Предмет дослідження: формування соціально-побутових навичок дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

Мета дослідження: розроблення науково обґрунтованої та експериментально апробованої педагогічної технології формування СПН у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження й визначити зміст теоретичного конструкту «соціально-побутові навички дітей дошкільного віку з ДЦП».

2. Розробити експериментальну модель та діагностичний комплекс сформованості компонентів СПН у старших дошкільників із ДЦП.

3. Визначити особливості та рівні сформованості компонентів СПН у старших дошкільників із ДЦП.

4. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність педагогічної технології формування СПН дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: теорія про сутність і закономірності розвитку дітей із порушеннями психофізичного розвитку (Т. Дегтяренко, І. Дмитрієва, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Кульбіда, В. Кобильченко, Н. Пахомова, Л. Прохоренко, Т. Сак, М. Супрун, В. Синьов, О. Таранченко, О. Форостян); положення про комплексний підхід до абілітації та реабілітації дітей із ДЦП (О. Глоба, В. Козявкін, І. Мамайчук, В. Мартинюк, О. Мастюкова, І. Левченко, О. Приходько, О. Романенко, К. Семенова, Н. Фінні, А. Шевцов, Л. Шипіцина, М. Єфименко та ін.); діяльнісний підхід до становлення особистості (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); компетентнісний підхід як ключовий принцип освіти (Н. Бібік, О. Кононко та ін.); особистісно орієнтований підхід (А. Богуш, І. Бех, О. Бондаревська та ін.); суб'єктний підхід (Н. Бібік, Г. Балл, А. Брушлинський та

ін.); концепція культурно-історичного розвитку вищих психічних функцій (Л. Виготський); теоретичні положення розвитку концепції соціалізації особистості (Г. Андрєєва, О. Газман, Е. Дюркгейм, Ч. Кулі, Дж. Г. Мід, А. Мудрик, Б. Паригін та ін.); теоретикометодичні основи формування СПН у дітей із ДЦП та в умовах типового розвитку (Г. Беленька, Г. Годіна, Л. Калуська, Н. Климон, Н. Кукса, М. Машовець, О. Наумов, В. Нечаєва, Д. Сергєєва, Г. Урунтаєва, О. Чеботарьова, Л. Ханзерук та ін.).

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної літератури для розкриття сутності формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП, порівняння та систематизація дослідного матеріалу для визначення компонентів у структурі формування СПН; дедуктивний (аксіоматичний і гіпотетико-дедуктивний) – для системного опису досліджуваного явища; індуктивний – для встановлення закономірностей, систематизації на основі результатів емпіричного дослідження; моделювання – для побудови моделей конструкта «соціальнопобутові навички дошкільників із ДЦП» і педагогічної технології формування СПН у старших дошкільників із ДЦП;

– *емпіричні*: експеримент (констатувальний та формувальний) із використанням бесіди, аналізу продуктів діяльності, аналізу медико-психологопедагогічної документації, психодіагностичних методик: тест атитюдів дітей Д. Кагана і Д. Лемкіна для вивчення особливостей мотиваційно-ціннісного компонента СПН; «Індивідуальні трудові доручення» Г. Урунтаєвої; «Оціни вчинок» А. Бомаріс для з'ясування специфіки соціокультурного компонента СПН;

– *математично-статистичні*: якісний і кількісний аналіз емпіричних показників із використанням методів математичної статистики.

Практичне значення здобутих результатів полягає в: розробленні діагностичного комплексу вивчення сформованості СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП, який може використовуватися як складова комплексного обстеження психофізичного розвитку дошкільників; розробленні педагогічної

технології формування СПН у зазначеній категорії дітей з урахуванням виявлених психологічних особливостей; можливості використання матеріалів дослідження у процесі проведення курсів перепідготовки, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Експериментальні бази дослідження: Комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 1» Запорізької обласної ради, Дитячий центр розвитку «Веселка».

Дослідженням було охоплено 52 дитини шостого-сьомого років життя. До констатувального експерименту було залучено 26 дітей із діагнозом «дитячий церебральний параліч» (зі збереженим інтелектом). Із них – 14 дітей 5-6 років, 12 дитини 6-7 років (середнього та легкого ступеня тяжкості). Також констатувальним експериментом було охоплено 26 дітей із типовим психофізичним розвитком (далі ТПР) – 15 дітей 5-6 років і 11 дітей 6-7 років.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 80. Загальний обсяг 120 сторінки, основного тексту – 79.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного теоретико-експериментального дослідження дають змогу зробити такі наукові висновки.

1. Обґрунтовано системне бачення вирішення заявленої наукової проблеми шляхом огляду теоретичних витоків та сучасних досліджень в аспекті формування СПН у дітей із типовим розвитком і ДЦП та аналізу різнобічних концептуально-методичних напрацювань учених у сфері формування СПН. Виявлено незначну кількість досліджень у галузі корекційної освіти, які присвячено цій проблемі, що призвело до необхідності застосування міждисциплінарного підходу, який детермінує інтеграцію здобутків різних наукових дисциплін та напрямів. Послуговуючись знаннями сучасних наук (лінгвістики, соціології, культурології, дошкільної та корекційної педагогіки, дошкільної та спеціальної психології, реабілітології), було окреслено спільні тенденції і осягнутий інтегральний потенціал поняття «соціально-побутові навички», що стало уможливною побудовою (конструктом) у контексті дослідження, перехідною формою від теоретичного знання до емпіричного. Конструкт «соціально-побутові навички дітей дошкільного віку з ДЦП» виконує в дослідженні функцію структурної моделі та є умовою синтезу та узагальнення різних уявлень про досліджуваний об'єкт.

2. З огляду на важливість набуття дітьми з ДЦП максимального рівня функціональності та незалежності, з опорою на наукові положення багатоаспектної проблеми, на основі аналізу базових концепцій і завдань формування СПН, розроблено та апробовано діагностичний комплекс відповідно до змісту теоретичного конструкту, що містить мотиваційноціннісний, когнітивний, праксеологічний, соціокультурний компоненти, за якими визначено рівні сформованості СПН. Розкрито

специфічні особливості формування СПН, характерні тенденції їх порушень. Виявлено, що у дошкільників із ДЦП становлення та розвиток компонентів СПН (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праксеологічного та соціокультурного) відбувається специфічно та нерівномірно внаслідок своєрідності функціонування всіх психічних процесів в умовах змішаного дизонтогенезу, де особливо чітко простежується недостатність моторних функцій організму.

3. Запропоновано та апробовано експериментальну педагогічну технологію формування СПН, що спирається на результати проведення констатувального етапу дослідження і створена для дітей старшого дошкільного віку, які відвідують центри соціальної реабілітації або спеціальні групи в дошкільних навчальних закладах комбінованого чи компенсуючого типів. Основу поетапного впровадження технології формування СПН складає алгоритм, який передбачає такі реабілітаційні заходи: адаптацію (активне залучення) дитини та включення її в реабілітаційний процес (розвиток мотиваційно-ціннісного компонента); перехід дитини із ДЦП від дисфункції до ортофункції, формування базових СПН; розвиток техніки, елементів, форм раціональної діяльності; удосконалення навичок СПН.

4. Результати формувального експерименту доводять ефективність опанування СПН дітьми з ДЦП, про що свідчить наявність якісних змін у контексті кожного з рівнів сформованості компонентів СПН: зростання кількості дітей із середнім рівнем за рахунок суттєвого їх зниження з низьким (мотиваційно-ціннісний компонент – на 52,6 %, когнітивний – на 22,4 %, праксеологічний – на 24,99 %, соціокультурний – на 28,61 %). Позитивну динаміку впливу експериментальної педагогічної технології встановлено на основі аналізу статистичних даних, що виступають індикатором загальної тенденції поступового зростання рівня сформованості СПН і підтвержені стійкістю цифрового показника (28% у ЕГ і КГ).